

21:30, Szerda (március 7.), Duna World

Gogol: Holt lelkek magyar tévéfilm, 101 perc, 1985

rendező: Havas Péter

szereplő(k): Szilágyi Tibor Koltai Róbert Uri István Raksányi Gellért He
rczeg Csilla

Temessy Hédi

Csicsikov, a zseniális szélhámos holt lelkeket vásárol, hogy velük spekulálva nagy vagyonhoz jusson. Útjai során megismerkedik a cári Oroszország nemesi világának panoptikumával. Gogol egyértelműen keserű képet rajzol egy pusztulásra érett korról, s képviselőiről.

*

GOGOL ÉLETRAJZ

Orosz próza- és drámaíró. Nyikolaj Vasziljevics Gogol 1809. április 1-én született a poltavai

Velikije Szorocsinciben. Ukrajnai kozák kishemesi családból származott. Édesapja tisztviselő volt, aki nyugdíjba vonulása után családjával vasziljevskai birtokán telepedett le. Apja rajongott a színházért, és maga is írogatott ukrán nyelvű vígjátékokat és verseket. Nagy hatással volt Gogolra nagyapja, akitől rengeteg ukrán népmesét és történetet hallott. A szomszéd földbirtokos gyakran tartott műkedvelő színi előadásokat, melyen Gogol szülei, majd később Gogol is gyakran részt vett. Középiskolai tanulmányait Nyezsínben végezte. Már gimnáziumi évei alatt is lelkesedett a művészetért: írt, festett és színészkedett.

1828-ban Szentpétervárra költözött, ahol színész szeretett volna lenni, de nem járt sikerrel. 1829-ben európai utazást tett, járt Lübeckben, Travemündében és Hamburgban. Visszatérése után segédírnoki állást vállalt Szentpétervárott. A hivatalnoki munka egyhangúságát azonban nem tudta elviselni, ráadásul fizetéséből nem tudott megélni, állandóan nyomorgott. Először fizeteskiegészítésként kezdett írni. Első elbeszélése 1830-ban jelent meg. Hamarosan bekapcsolódott a pétervári irodalmi életbe, és megismerkedett Puskinnal is. Otthagyta állását, házitanítói állást vállalt, majd egy leánynevelő intézetben helyezkedett el történelemtanárként.

Első kötete, az Esték egy gyikanyai tanyán 1832-ben jelent meg. A kötet elbeszéléseiben költői módon dolgozza fel az ukrán hiedelmek és legendák világát, groteszk humorral ábrázolja az ukrán tájat annak történelmével, hagyományaival és szokásaival. Novelláiban a fantasztikus elemek természetes módon keverednek a hétköznapi valóság realitásával. A kötet hatalmas sikert aratott, Puskin is lelkesedett érte, és elintézte, hogy Gogolt 1834-ben kinevezték a szentpétervári egyetem középkori történeti tanszék adjunktusává. Gogol 1835-ben azonban otthagyta az egyetemet, hogy minden idejét az írásnak szentelhesse.

Következő elbeszélésköteteiben, a Mirgorodban (1835) és az Arabeszkiben (1835) Gogol egyre inkább a realista ábrázolásra törekedett. Novelláiban részben történelmi témákat dolgozott fel, részben szatirikus látásmóddal ábrázolta a mindennapi élet kisszerűségét. A Mirgorod legjelentősebb darabja a Tarasz Bulba, melyben az ukrán kozákok hősi múltját idézi fel. Az Arabeszkben láttak napvilágot kisember-novellái, az ún. pétervári elbeszélések. Kiemelkedik közülük az Az őrült naplója, melynek kisember főszereplője nem tudván elviselni a megaláztatást, elborult elmével olyan világot teremt, melyben ő a leghatalmasabb.

Abszurd történeteiben groteszk ábrázolásával a kisember szorongásait jelenítette meg. Ilyen az 1836-ban megjelent Az orr című elbeszélése is, melyben egy köztisztviselőnek leválik az orra, és önálló életet kezd élni. 1842-ben írta világhíres elbeszélését, a Köpönyeget. A tragikomikus novellában egy kisszerű világ kisszerű hivatalnokának, Akakij Akakijevicsnek ellopott köpönyege miatti hányattatásait ábrázolja.

Drámái közül legjelentősebb az 1836-ban született Revizor. A szatirikus vígjáték félreértéseken alapuló helyzetkomikumai során sorban feltárul a kisváros lakóinak züllöttsége, korruptsága, kisszerűsége. Az orosz életet leleplező drámája, melyből teljesen hiányoznak a pozitív hősök, felkavarta a közhangulatot, Gogol pedig a támadások elől inkább külföldre menekült. Németországi, svájci és franciaországi utazásai után, végül Rómában telepedett le.

1842-ben jelent meg Gogol főműve, a Holt lelkek című pikareszk regénye. A regény főhőse, a minden hájjal megkent szélhámos, Csicsikov trojkán utazza végig Oroszországot, hogy halott jobbágyok vásárlásával tegyen szert haszonra. A hazája kiábrándító, ijesztő állapotait leleplező mű olyannyira megrázta Oroszországot, hogy még Gogol is megrettent. Az

ellene hangolódott közvélemény elől ismét külföldre távozott.

Gogol a következő években világnézeti válságon ment át. Vallási rajongás lett úrrá rajta, és még Jeruzsálembe is elzarándokolt. 1847-ben Válogatott leveleim című kötetében adta tudtul szellemi irányultságának megváltozását. Cár- és egyházhű nézetei miatt szembekerült felvilágosult barátaival. Önvád gyötörte a Holt lelkek-beli Oroszország lesújtó ábrázolásáért, ezért az eredetileg három részre tervezett mű második részében be akarta mutatni hazája jó oldalát. Munkájával azonban elégedetlen volt, súlyos melankólia lett rajta úrrá, és a kéziratot halála előtt nyolc nappal elégette.

1852. március 4-én halt meg Moszkvában.

*

Nyikolaj Vasziljevics Gogol Holt lelkek ELSŐ RÉSZ
ELSŐ FEJEZET

N. kormányzósági székhely vendégfogadójának kapuján elég csinos, ruganyozott, kisebbfajta cséza gördült be, amilyenek agglegények szoktak utazni: nyugalmazott alezredesek, törzskapitányok, körülbelül százfőnyi jobbágysággal rendelkező földbirtokosok, egyszóval csupa olyan ember, akinek vagyoni helyzete közepesnek mondható. A csézában egy úr ült, nem különösen szép, de nem is csúnya, nem túlságosan kövér, de nem is túlságosan sovány, nem lehetett volna ráfogni, hogy öreg, de azt sem, hogy valami nagyon fiatal. Megérkezése a városban semmiféle izgalmat nem okozott, nem is volt benne semmi figyelemre méltó. Csak a fogadóval szemközt levő csapszék ajtajában ácsorgó két muzsik tett rá valamiféle megjegyzést, de az is inkább a hintóra vonatkozott, mint a benne ülőre.

- Nézd a! - mondta az egyik a másiknak. - Micsoda kerék! Mit gondolsz, kibírná az a kerék Moszkváig, ha kellene?

- Ki - felelte a másik.

- De Kazanyig, azt hiszem, már nem bírná.

- Kazanyig nem - felelte a másik.

A társalgás ezzel véget is ért. De történt még más is. Amikor a cséza éppen odagördült a vendégfogadó elé, felbukkant egy fiatalember. Rendkívül szűk és rövid fehér pamutpantalló feszült rajta és rettentően divatos frakk, amely alatt látható volt az ingmell, abban pedig egy pisztolyt ábrázoló, tulai bronztű. A fiatalember hátrafordult, és - fejéhez szorítva ellenzős sapkáját, amelyet csaknem elröpített a szél - megnézte a kocsit. Aztán folytatta útját.

Mikor a fogat befordult az udvarra, a vendég elé kijött a háziszolga, vagy mint az orosz fogadókban nevezik: a pincér. Szüntelenül olyan élénken hajladozott-forgolódott, hogy az arcát nem is lehetett megfigyelni. Hórihorgas fickó volt; sebesen futott ki, karján asztalkendővel, hosszú pamutszövet kabátban, amelynek gallérja csaknem tarkójáig ért; megrázta üstökét, és fürgén vezette fel a vendéget az emeletre, aztán végig a fából épült folyosón, hogy megmutassa az új lakónak az istentől neki rendelt szállást. A szoba a szokásos fajtájú volt, mint maga a fogadó is, vagyis pontosan olyan, mint általában a kormányzósági városok fogadói, ahol az utasok napi két rubelért nyugalmas szobát kapnak; svábbogarakkal, amelyek mint

fekete szilvák kukucskálnak ki minden zugból, és a szomszédos helyiségbe nyíló ajtóval, amely mindig komódszekerénnyel van eltorlaszolva, amögött lakik a szomszéd vendég: csendes, békés ember, de módfelett kíváncsi természetű, mindent részletesen óhajt tudni az újonnan érkezett utasról. A fogadó homlokzata megfelelt a belsejének: igen hosszú, egyemeletes ház volt. A földszintet nem vakolták be, így hát sötét téglaszínű maradt, és később még sötétebbre vált az időjárás viszontagságaitól, meg egyébként is elég piszkos volt. Az emeletet - mint időtlen idők óta mindenütt - sárgára festették; a földszinten lószerszám-, köteles- és percesboltocskák voltak. A sarokboltban - vagyis inkább a bolt ablakában - vörösréz számovár mellett egy szörpárus ült. Az arca ugyanolyan vörös volt, mint rézedénye, ha az egyiket nem keretezi szurokfekete szakáll, messziről azt lehetett volna hinni, hogy az ablakban két számovár van - ha az egyiket nem keretezi szurokfekete szakáll.

Mialatt a vendég körülnézegetett szobájában, behordták a málháját, mindenekelőtt egy fehér bőröndöt. Elég viharvert állapotban volt, ami arra mutatott, hogy nem először van úton. Ezt a bőröndöt a bekecses, alacsony termetű kocsis; Szelifan és a harminc év körüli inas, Petruska cipelte be. Petruskának - akin látnivalóan uraságoktól levetett, túlságosan bő és viseltes kabát lőtyögött - mogorva tekintete, igen vastag ajka és igen nagy orra volt. A bőrönd után egy vörös fából készült, karéliei nyírfa berakásokkal díszített ládikát, sámfákat és egy kék papirosba csomagolt sült csirkét hoztak be. Mikor mindezt lerakták, Szelifan az istállóba ment, hogy ellássa a lovakat, Petruska, az inas pedig beköltözködött a kis előszobába - nagyon sötét, szűk odú volt ez, oda vitte be köpenyét s azzal együtt a maga jellegzetes, egyéni szagát, majd behurcolta a személyes cókmozóját tartalmazó kis zsákot; abból is ugyanaz a bűz áradt.

Ebben a csöpp zugban, a fal mellett keskeny, háromlábú ágyat állított fel, arra vékony, keshedt matrachoz hasonló pokrócfélét terített, amely már olyan lapos volt, mint a palacsinta - s talán olyan zsíros is -; nagy nehezen sikerült kikunyerálnia a fogadóstól.

Mialatt a szolgák kicsomagoltak, rendezkedtek, az úr bement a közös terembe. Hogy milyenek ezek a közös termek, azt minden utas igen jól tudja, valamennyiben ugyanazok az olajfestékkel mázolt falak: felül megsötétedtek a pipafüsttől, alul kikoptak a mindenféle utasok, de még inkább a helybeli kereskedők hátától (vásárok alkalmával ugyanis az árusok ötöd-hatodmagukkal térnek be ide, hogy szokásos néhány csésze teájukat megigya), ugyanaz a füstös mennyezet, ugyanaz a füstös csillár, tele kristályfüggőkkel, ezek mindig himbálózhatnak és csilingelnek, valahányszor a pincér a vedlett viaszosvászonnal bevont padlón végigszáguld, ügyes lendülettel egyensúlyozva a tálcát, amelyen annyi a teáscsésze, mint tengerparton a madár; ugyanazok a képek a falon, egyszóval minden szakasztott olyan, mint valamennyi más ilyen helyen, legfeljebb annyi a különbség, hogy itt az egyik festmény nimfát ábrázol oly óriási mellekkel, amilyeneket az olvasó bizonyára még sohasem látott. Egyébként a természet hasonló játéka észlelhető különféle történelmi képeken is; hogy ezeket honnan, mikor, kik hozták ide, Oroszországba - nem tudni, talán éppen a mi művészetkedvelő főuraink Olaszországban vásárolták idegenvezetőik tanácsára.

Az úr letette ellenzős sapkáját, nyakáról legöngyölítette szivárványszínű gyapjúsálját, amilyeneket házasembereknek a feleségük saját kezűen szokott kötni, s használati utasítással is szolgál hozzá, mint használják. Hogy a nőtléneknek kik kötik ezeket a nyakravalókat, nem tudnám pontosan megmondani, én ilyen sálakat sosem viseltem. A vendég tehát lecsavargatta

magáról a sálat, és megrendelte ebédjét. Miközben feltálalták asztalára a különféle, közismert vendéglői fogásokat, mint: scsí leveles piroggal - amelyet heteken át szándékosan tartogatnak az utasok számára; velő borsóval, káposzta kolbásszal, sült kappan, sós uborka, az elmaradhatatlan édes leveles fánk amely mindig készen kapható, miközben tehát mindezeket részint felmelegítve, részint csak úgy hidegen, felszolgálták neki, mindenféle ostobaságot kérdeztetett a szolgától, vagyis a pincértől; elmondatta magának, ki volt a régebbi vendéglős, és ki a mostani, mekkora a jövedelme, megkérdezte, nagy zsivány-e a gazda, amire a pincér szokásához híven azt felelte: "Bizony nagy gazember az, nagyságos uram." Ebből látható, hogy mint a felvilágosult Európában a felvilágosult Oroszországban is még most is sok az olyan tekintélyes ember, akinek a vendéglőben nem is ízlik az ebéd, ha a felszolgáló pincérrel társalgásba nem bocsátkozik, sőt ha olykor ki nem figurázza egy kicsit a maga mulatságára. A vendég egyébként nem csupán efféle haszontalan kérdéseket tett fel; pontosan megtudakolta, ki a város kormányzója, a kamara elnöke, az ügyész, egyszóval nem hagyott ki egyetlen számottevő közhivatalnokot sem, de még pontosabban, szinte mélységes együttérzéssel kérdezősködött valamennyi jelentékenyebb földbirtokosról, hogy melyiknek hány léleknyi jobbágysága van, melyik milyen távolságra lakik a várostól, még arról is, hogy melyiknek milyen a természete, s hogy milyen gyakran jár be a városba. Élénken érdeklődött a környék egészségi viszonyai felől: nem dúltak-e a kormányzóságban bizonyos fertőző betegségek, valamiféle járványos hideglelés, pusztító forróláz, himlő vagy más efféle, s minderről olyan kitartóan, olyan aprólékos pontossággal, hogy az már többnek látszott puszta kíváncsiságnál.

A vendég magabiztos fellépésében volt valami tekintélyt keltő, és rendkívül hangosan fújta az orrát. Nem tudni, miképpen csinálta, de tagadhatatlan, hogy harsogott az orra, mint a trombita. Ez a látszatra teljesen igénytelen képessége olyan áhítatos tiszteletet ébresztett a fogadó szolgájában, hogy az, valahányszor meghallotta a fent említett hangot, megrázta üstökét, tisztelettudóan kiegyenesedett, és mély főhajtás kíséretében megkérdezte, nem óhajt-e valamit az úr. Ebéd után a vendég megivott egy kis csésze kávé, majd leült a díványra; s a háta mögé párnát gyömöszölt; ezeket a párnákat az orosz fogadókban rugalmas lószőr helyett valami téglához vagy kavicsához szerfőlött hasonló anyaggal szokták megtömni. Ekkor már ásítózni kezdett, megparancsolta hát, hogy vezessék a szobájába, ahol aztán lefeküdt, s vagy két óra hosszat aludt. Mikor kipihente magát, a pincér kérésére felírta egy kis papírlapra hivatali rangját, vezeték- és keresztnévét, amint illik, a rendőrség tájékoztatására. A pincér a lépcsőn lefelé menet lassan szótagolva a következőket olvasta a papírlapról: "Pavel Ivanovics Csicsikov miniszteri tanácsos, földbirtokos, magánügyben." Mialatt a pincér még egyre ezt a szöveget betűzgette, Pavel Csicsikov elindult, hogy megnézze a várost, amely, mint kiderült, kedvére való volt, mert semmiben sem maradt el más kormányzósági városoktól. Élesen ötlött szembe a kőházakon a sárga szín, és szerényen sötétlett a szürke a faépületeken. A házak földszintesek, egy- és másfél emeletesek voltak, az elmaradhatatlan magasföldszinttel, amely a kormányzósági építészek véleménye szerint nagyon szép. Ezek a házak néhol szinte elvesztek a mezőszélességű utcák és a fakerítések végtelen sorai között, néhol meg egy csomóban szorongtak, s ezek a helyek észrevehetően élénkebbek, népesebbek voltak. Itt-ott cégtáblák függtek amelyekről az eső csaknem teljesen lemosta a festéket; emezek cserepeket vagy csizmákat ábrázoltak; azon egy kék nadrág és "Arsavszkij szabómester" felírás látszott; itt egy bolt sapkákkal, kucsmákkal és a következő felírással: "Vaszilij Fjodorov, külföldről", ott egy másik, annak a cégtábláján biliárdasztal és két játékos volt látható, olyan frakkokban, amilyeneket nálunk a színházban viselnek a vendégeket megszemélyesítő szereplők az utolsó

felvonásban, a biliárdozókat a mázoló a célnak irányított dákóval ábrázolta, kissé hátraficamodott karral és keresztben kaszáló lábbal, mintha bokáznának a levegőben. Alattuk pedig felírás hirdette: "Ez aztán jó szórakozás!" Helyenként egyszerűen az utcán állítottak fel dióval, szappannal és szappanra emlékeztető mézeskaláccsal megrakott asztalokat, máshol lacikonyhákat, amelyek fölé kövér halat festettek, beledőfött villával. Leggyakoribb látvány azonban a megfeketedett, kétfejű állami sas volt; ezt ma már a tömör "Pálinkamérés" felirat helyettesíti. A kövezet mindenütt elég hitvány volt. Csicsikov benézett a városi kertbe is, amelynek fiatal, vékony fácskái igen nehezen vertek gyökeret, és csenevész törzsük alját háromszögbe állított, olajfestékekkel szép élénkzöldre mázolt kis karók támogatták. Egyébként, bár ezek a fácskák legfeljebb sétatálca-magasságúak voltak, az újságok - egy ünnepi kivilágításról szóló cikk keretében - azt írták róluk, hogy: Városunk szépségét, hála a városi kormányzó odaadó gondoskodásának, jelentősen fokozta a kert, amelynek terebélyes fái, dús lombjai oly kellemes hűvösséget árasztanak a rekkenő forráság napjaiban.... továbbá hogy: oly megható volt látni, mint dobogott a polgárok szíve a túláradozó hálától, és mint omlott a könnyek árja a polgármester úr iránt érzett elismerés jeléül.

Csicsikov részletesen megtudakolta egy városi őrtől, merre vezet a legrövidebb út a székesegyházhoz, a közhivatalokhoz, a kormányzóhoz, aztán elindult, hogy megnézze a város közepén át hömpölygő folyót; útközben letépett valami falragaszt egy oszlopról, azzal a szándékkal, hogy ha hazaér, majd alaposabban elolvassa; érdeklődve nézett meg egy szemrevaló dámát, aki a fa gyalogjárón libegett tova, s akit egy katonaruhás fiú követett, kezében csomaggal, majd még egyszer figyelmesen szemügyre vett mindent, mintha jól emlékeztetnie akarná vésni a hely fekvését, azzal hazament, egyenesen a szobájába; a lépcsőn fölmenet könnyedén a háziszolga karjára támaszkodott.

Megteázott, azután asztalhoz ült, gyertyát hozatott, kivette zsebéből a falragaszt, közelebb tartotta a gyertyavilághoz, végül jobb szemét kissé összehúzáva olvasni kezdett. A falragaszból egyébként nem sok érdekeset tudhatott meg: Kotzebue-tól adtak egy drámát, amelyben Rollát G. Popljovin, Korát Zjablova leányasszony játszotta, a többi szereplő pedig még ezeknél is jelentéktelenebb volt, de azért Csicsikov végigolvasta a lapot az utolsó betűig, megtudta még a földszinti jegyek árát is, valamint azt is, hogy a színlapot a kormányzóság hivatalos nyomdájában nyomtatták - ezután a túlsó oldalra fordított, hogy megtudja, nincs-e ott is valami; de nem talált semmit, megtörölte hát a szemét, szép rendesen összehajtogatta a lapot, és eltette ládikájába, ahová, szokása szerint, mindent elrakott, ami csak a keze ügyébe akadt. A lapot azzal fejezte be, hogy megevett egy adag hideg borjúsültet, megivott egy kis üveg erjesztett csílevet, aztán lefeküdt és elaludt, mélyen, mint akit lebunkóztak - ahogyan az óriási orosz birodalom némely vidékén mondják.

A következő napot teljesen a látogatásoknak szentelte. Elindult, hogy valamennyi magas rangú hivatalnoknál látogatást tegyen. Tisztelgett a kormányzónál, aki Csicsikovhoz hasonlóan nem volt sem kövér, sem sovány, és nyakán az Anna-rendjel függött; rebesgették, hogy várományosa a csillagnak^[1] is; egyébként igen jámbor ember volt, és olykor tüllhímezéseken dolgoztatott. Csicsikov ezután az alkormányzóhoz ment, majd az államügyészhez, a törvényszéki elnökhöz, a rendőrkapitányhoz, az állami adóbérlőhöz, a kincstári gyárak igazgatójához... sajnos kissé nehéz emlékezetben tartani az előkelőségek teljes névsorát; de elég, ha annyit mondunk, hogy a vendég nem mindennapi tevékenységet fejtett ki a látogatások

lebonyolítása terén. Még a közegészségügyi felügyelőnél és a városi építésznél is tiszteletét tette. És azután is sokáig ült kocsijában, ott töprengett, hogy kit kellene még meglátogatnia. De több közhivatalnok már nem volt a városban. Az államhatalom e képviselőivel folytatott beszélgetései során igen ügyesen tudott hízelegni mindegyiknek. A kormányzó előtt futólag megjegyezte, hogy ebben a kormányzásban úgy utazik az ember, mint a paradicsomban, az utak mindenütt bársonysimák, s hogy az olyan kormány, amely a felelős helyekre ilyen bölcs embereket állít, valóban a legnagyobb dicséretet érdemli. A rendőrfőnököknek igen nagy elismeréssel nyilatkozott a városi közbiztonság őreiről. Az alkormányzót és a törvényszéki elnököt - akik még csak államtanácsosok voltak - véletlen "nyelvbtlás" következtében, kétszer is kegyelmes uramnak szólította, s ezzel igen rokonszenvesse tette magát e két úr előtt. A dolognak az volt az eredménye, hogy a kormányzó még aznapra meghívta házához egy kisebb estélyre. A többiek szintén meghívták, ki ebédre, ki kártyára, ki teára.

Csicsikov észrevehetően kerülte, hogy saját személyéről sok szó essék. Ha mégis beszélnie kellett magáról, akkor, bizonyos hangsúlyozott szerénységgel, leginkább csak általánosságokat mondott, s szavai ilyenkor kissé mesterkéltén hangzottak: hogy ő a világ legjelentéktelenebb férge, igazán nem méltó arra, hogy foglalkozzanak vele, sejtette, hogy életében már sok mindenben ment keresztül, sokat tűrt és szenvedett az igazságért, van is sok ellensége, még merényletet is követtek el ellene, és most, amikor - nyugalomra áhítozva - csendes zugot keres, ahol békében élhet, s a sors ebbe a városba vetette, elmulaszthatatlan kötelességének érzi, hogy kifejezze tiszteletét a vezető hivatalnokok iránt.

Mindössze ennyit tudtak meg a városban a jövevényről, aki sietett eleget tenni a kormányzó meghívásának, és hamarosan megjelent az estélyen. Több mint két óra hosszat készülődött erre az estélyre, s oly aprólékos gonddal öltözött, amilyenre ritkán akad példa. Ebéd után szundított egyet, aztán mosdóvizet hozatott, felfújta az arcát - még nyelvével is segített kifeszíteni -, és mindkét oldalt nagyon sokáig szappanozta. Mikor ezzel elkészült, a szolga válláról levette a törülközőt, s kidagasztott képét körös-körül, egyik fülétől a másikig megtörülte, de előbb vagy kétszer egyenesen a szolga arcába prüsszentett. Tükörbe nézett, feltette ingmellét, orrából kirántott két előmerészkedő szőrszálat - s a következő pillanatban már áfonyaszínű pettyes frakkjában állt a tükör előtt.

Azután ekképp kiöltözködve, saját hintájába ült, s végighajtatott a végtelen, széles utcákon, amelyeket csak nagyon gyéren világítottak meg az ablakokból itt-ott kiszűrődő, halványan hunyorgó fények. Bezzeg a kormányzó háza ki volt világítva, mintha bábra készülődtek volna: a kapu előtt hintók, lámpásokkal, a bejáratnál két csendőr, a távolban fullajtárok kiáltozása - egyszóval, ahogy dukál.

Csicsikov, mikor a terembe belépett, kénytelen volt egy pillanatra lehunyni a szemét, mert a gyertyák, a lámpák és a dámák ruháinak ragyogása kápráztatta. Minden fényben úszott. Fekete frakkok bukkantak fel, idesuhantak, odaröppentek, egyesével és csoportosan, mint nyáridőben, forró júliusban a legyek a fehéren csillogó süvegcsukorra, amelyet az öreg kulcsárné a nyitott ablak előtt aprít csillogó darabokra, a gyerekek mind köréje gyűlnek, bámészan nézik, figyelmesen követik tekintetükkel a kalapácsot emelgető érdes kéz mozdulatait, a legyek rajai pedig, a könnyű fuvallat szárnyán is emelkedve, vakmerően berepülnek mint teljes jogú gazdák, kihasználják, hogy az öregasszony vakki is, meg bántja is a szemét az odatűző nap, ellepik az

édes darabkákat, hol egyesével, hol sűrű csoportokban. A legyek, amelyeket jóltartott a gazdag nyár, meg különben is lépten-nyomon ínyencfalatokra akadtak, egyáltalában nem azért lepték el a cukrot, hogy egyenek belőle, hanem hogy mutogassák magukat, hogy sétafikáljanak, parádézzanak a csillogó halmon, összedörzsöljék elülső vagy hátsó lábukat, vagy megvakargassák szárnyuk alját, vagy két elülső lábucskájukat kinyújtva, megdörzsölgessék a fejüket, megforduljanak, elrepüljenek s aztán ismét visszaszálljanak újabb tolakodó rajokban.

Csicsikov jóformán még körül sem nézhetett a teremben, a kormányzó máris karon fogta, s azon nyomban bemutatta a kormányzónénak. Az újonnan jött vendég most sem vallott szégyent modorával: olyan bókot mondott, amely felettébb illendő volt a magafajta középkorú ember részéről, akinek hivatali rangja nem nagyon magas, de nem is különösen alacsony.

Mikor a párok felálltak a tánchoz, s a többiek mind a fal mellé szorultak, Csicsikov hátrakulcsolta kezét, és vagy két percig nagyon figyelmesen szemlélte a társaságot. Sok hölgy igen szép és divatos öltözkében pompázott, sok viszont olyan ruhában volt; amilyet egy kormányzósági városban, isten segítségével, kapni lehet. A férfiak itt is, mint mindenütt, két csoportra oszlottak: karcsúbbakra és testesebbekre. A karcsúbbak állandóan a hölgyek körül sündörögtek. Voltak közöttük olyanok, akiket alig lehetett megkülönböztetni a péterváriaktól, ugyanolyan tisztán és gondosan ápolt, ízléssel fésült oldalszakálluk, vagy egyszerűen kellemes, teljesen simára borotvált tojásdad arcuk volt, ugyanolyan fölényesen ültek le a hölgyekhez, ugyanúgy társalogtak franciául és neveltették a hölgyeket, mint a péterváriak. A férfiak másik csoportjához a testesebbek tartoztak, meg az olyanok, mint Csicsikov, akik nem túlságosan kövérek, de nem is nagyon soványak. Ezek viszont igyekeztek távol tartani magukat a dámáktól, s minduntalan félresandítottak, hogy lássák, nem állították-e még fel a kormányzó inasai a zöld whistasztalt. Az ő arcuk telt, gömbölyű volt, némelyikén bibircsók is virított, sőt akadt köztük himlőhelyes is. Hajukat nem bodorították fürtösre, sem üstöküket bóbításra, sem *diable m'emporte*[2] módra - ahogyan a franciák mondják -: vagy rövidre nyírátták a hajukat, vagy teljesen simára fésülték, arcvonásaik pedig legtöbbször kerekdedek és erősek voltak. Ezek közé tartoztak a város tiszteletre méltó hivatalnokai. Ó, jaj! A kövéreknek mindig inkább sikerült zöld ágra vergődniük ezen a világon, mint a soványaknak. A soványak hivatalnoki működése rendszerint csak annyi, hogy egyes alkalmi megbízásokat teljesítsenek; olykor csak az előjegyzettek listáján szerepelnek, és állandóan ide-oda hányódnak, megélhetésük valamiképp a levegőben lóg és teljesen bizonytalan. A kövérek ellenben sosem vállalnak efféle alkalmi megbízásokat, hanem csak biztos állást, s ha azt egyszer elfoglalták, olyan biztosan és erősen beleülnek, hogy hamarabb összedőlhet a világ, beomolhat alattuk a föld, mintsem otthagynák a helyüket. Ők nem szeretik a külső ragyogást. A frakkjuk ugyan nem olyan jó szabású, mint a karcsúaké, helyett azonban pénzesládájukon isten áldása van. A karcsúnak három év múltán egyetlen lelke[3] sem marad, mert valamennyit elzalogosítja, a kövér felől nyugodt lehet mindenki, máris van egy háza a város végén - ezt a felesége nevére vette -, majd feltűnik a város másik végén egy másik háza, azután a város közelében egy kis birtok, azután egy falu is, mindennel, ami kell. A kövér végül, miután eleget szolgálta az istent és az uralkodót, s érdemessé tette magát a köztiszteletre, otthagyja hivatalát, falura költözik, és földbirtokos lesz, derék, igazi orosz úr, vendégszerető házigazda - és igen jól él. Karcsú utódai pedig - orosz szokás szerint - szédítő iramban verik el az egész apai vagyont.

Nem titkolhatjuk, hogy Csicsikovot körülbelül ezek a gondolatok foglalkoztatták, miközben a

társaságot nézegette, ennek pedig az volt a következménye, hogy végül is a testesekhez csatlakozott, akiknek körében viszontláthatta csaknem valamennyi ismerősét: az ügyészt koromfekete, sűrű szemöldökével s kissé hunyorgó bal szemével, amellyel mintha intett volna: "Gyere a másik szobába, barátocskám; ott majd mondok neked valamit" - de valójában komoly, hallgatag ember volt; a postamestert, ezt az alacsony termetű, de elmés gondolkodót; a nagyon eszes és szeretetre méltó törvényszéki elnököt valamennyien úgy üdvözölték, mint régi ismerőst, mire Csicsikov meghajolt, kissé oldalvást, de nem minden kecsesség nélkül.

Itt mindjárt megismerkedett egy nagyon nyájas és előzékeny földbirtokossal, Manyilovval, s a kissé félszegnek látszó Szobakeviccsel, aki máris rálépett a lábára, aztán így szólt: "Bocsánatot kérek." Ugyanitt azonnal whistezni hívták, s a meghívást az előbbihez hasonló udvarias meghajlással fogadta el. Azzal leültek a zöld asztalhoz, és vacsoráig már föl sem álltak. A társalgás azonnal abbamaradt, amint mindig történni szokott, valahányszor az emberek végre értelmes gyakorlati foglalkozásnak adhatják át magukat. A postamester ugyan beszédes természetű volt, de mihelyt kártyát vett a kezébe, arca komoly, töprengő kifejezést öltött, alsó ajkával befödte a felsőt, és így tartotta a játék egész ideje alatt. Ha filkót vágott ki, jó erősen az asztalhoz csapta, ha dámát, akkor azt mondta: "Kifelé, vén papné!", ha királyt, akkor meg azt, hogy: "Ki veled, tambovi muzsik!" A törvényszéki elnök olykor felkiáltott: "Én kiráncigálom a bajuszánál fogva. Ki én!" Időnként, miközben csapkodták a lapokat, ilyen kifakadások hallatszottak: "Már akár így, akár úgy, nincs más hátra, ki kell dobnom a kárót!" Meg egyszerű felkiáltások: "Hát akkor pikk! Pikkecske! Pikula!" Sőt még inkább: "Treff", azaz más szóval: "Treffentyű!" - ilyen nevekre keresztelték el maguk között a különféle kártyaszíneket. A játzmák végén vitatkoztak, szokás szerint elég hangosan. A mi újonnan érkezett vendégünk is vitatkozott, de valamiképp nagyon ügyesen intézte: valamennyien látták, hogy ellenvetése van, de mindenestre nagyon megnyerően, tapintatosan vitatkozott. Sosem mondta: "Dobjon már!", hanem: "Szíveskedjék dobni!", "Bátorkodom elvinni az ön kettesét" és így tovább. Hogy bizonyos esetekben még jobban megnyerje magának ellenfeleit, minden alkalommal elébük tartotta zománcozott ezüst tubákosszelencéjét, amelynek aljába két ibolyaszálat tett, hogy a dohány illatos legyen.

Csicsikov figyelmét leginkább a föntebb említett két földbirtokos: Manyilov és Szobakevics kötötte le. Mindjárt tudakozódott is felőlük, oly módon, hogy néhány pillanatra félrehívta a törvényszéki elnököt és a postamestert. A hozzájuk intézett kérdésekből kiderült, hogy a vendég nemcsak tudnivágyó, hanem nagyon alapos is, mert mindenekelőtt az iránt érdeklődött, hogy melyiknek hány léleknyi jobbágysága van, milyen állapotban van a birtokuk - csak azután kérdezte meg apai és keresztnévüket. Rövid idő múltán mind a két földbirtokost sikerült tökéletesen elbájolnia.

Manyilov, aki még egyáltalában nem volt idős ember, és nevetés közben mindig hunyorgatta cukorédes tekintetű szemét, valósággal el volt ragadtatva a vendégtől. Igen sokáig szorongatta a kezét, és kérlelte, szerencséltesse látogatásával a falujában, amely - állítása szerint - mindössze tizenöt versztányira van a városi határsorompótól. Amire Csicsikov a legudvariasabb főhajtással és barátságos kézszorítással azt felelte, hogy nemcsak szíves örömet látogatja meg, hanem legszentebb kötelességének tartja elfogadni ezt a meghívást. Szobakevics is meghívta: "Hozzám is jöjjön el" - mondta kurtán, és összeütötte a bokáját; olyan hatalmas csizmát viselt, hogy abba illő lábat alig lehetne találni, különösen manapság, amikor már

Oroszországban is kezdenek kiveszni a daliák.

Csicsikov másnap ebédre és estére a rendőrfőnökhöz volt hivatalos, ahol délután háromkor leültek whistezni, és éjjel két óráig játszottak. Ott megismerkedett többek között Nozdrjov földbirtokossal, egy igen fesztelen modorú, harminc év körüli fickóval, aki három-négy szó után már letegezte. A rendőrfőnökkel és az ügyésszel szintén tegeződött, és igen barátságos viszonyban volt velük, de amikor leültek a kártyaasztalhoz, és nagy tétekben játszottak, a rendőrfőnök és az ügyész rendkívüli figyelemmel kísérte minden ütését, s jól megnézett minden kártyát, amelyet Csicsikov kijátszott.

A következő estét Csicsikov a törvényszéki elnöknél töltötte, aki kissé zsírpecsés háziköntösben fogadta vendégeit, közöttük két hölgyet. Azután estélyen volt az alkormányzónál, nagyszabású ebéden az adóbérlőnél; az ügyésznél kisebb ebéden, amely egyébként felért egy naggyal, mise után pedig a polgármesternél villásreggelin, amely szintén felért egy ebédvel. Elég az hozzá, egyetlen órát sem kellett otthon töltenie, s a fogadóba csak aludni járt.

A vendég, hogy, hogy nem, minden tárgykörben otthonos volt, és tapasztalt, világlátott embernek bizonyult. Bármiről folyt a társalgás, hozzá tudott szólni: ha lótenyésztésről volt szó, arról beszélt; ha fajtutyákról beszéltek; ehhez is igen szakavatott megjegyzéseket tudott fűzni; ha a pénzügyi kamara nyomozásairól esett szó, kiderült, hogy az igazságszolgáltatás terén sem tájékozatlan; ha biliárdjátékról folyt a vita, ő ahhoz is értett; ha a jótékonytságot emlegették, a jótékonyaságról is igen helyénvalóan és szépen nyilatkozott, még könnyek is szöktek a szemébe; ha a pálinka minőségéről beszéltek, ő abban is szakértő volt; a vámházi felügyelőről és vámhivatalnokokról úgy beszélt, mintha ő maga felügyelő is, hivatalnok is volna. De bámulatos, hogy mindezt bizonyos méltósággal cselekedte, és igen mértéktartóan, fegyelmezetten viselkedett. Nem beszélt hangosan, de túl halkán sem, hanem éppen úgy, ahogy illik. Egyszóval, akárhogy forgatjuk is a dolgot, mindenképpen nagyon rendes, derék ember volt. A hivatalnokok valamennyien örömmel fogadták. A kormányzó úgy nyilatkozott róla, hogy jó szándékú ember, az ügyész, hogy józan gondolkodású ember, a törvényszéki elnök, hogy szakavatott ember, a csendőr ezredes, hogy művelt ember, a rendőrfőnök, hogy udvarias és szívélyes ember, a rendőrfőnök felesége pedig, hogy a legszeretetre méltóbb és legudvariasabb ember. Még Szobakevics is, aki ritkán nyilatkozott valakiről kedvezően, most, amikor a városból hazatérve, elég későn, levetkőzött, és sovány felesége mellé feküdt, azt mondta: "Lelkecském, a kormányzónál voltam estélyen, ebéden pedig a rendőrfőnöknél, és megismerkedtem Csicsikov miniszteri tanácsossal, igen rokonszenves ember!", mire az asszony csak ennyit mondott: "Hm!", és megbökte a lábával.

Ilyen hízelgő vélemény alakult ki a vendégről a városban, és ilyen is maradt mindaddig, amíg egy fölöttébb különös tulajdonsága és vállalkozása - mint vidéken mondani szokás: egy váratlan fordulat -, amelyről az olvasó rövidesen értesülni fog, a legnagyobb mértékben meg nem döbbentette úgyszólván az egész várost.

<http://mek.oszk.hu/00300/00391/#>

*

Holt lelkek

A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából

<http://hu.wikipedia.org/wi>

[ki/Holt lelkek](#)